

THEATER • VANAF DO 10/03

'DE WELWILLENDEN' VAN JONATHAN LITTELL

Acteren om nooit te vergeten

In de Bourla leggen tien acteurs van Toneelhuis en Toneelgroep Amsterdam de laatste hand aan De Welwillenden. Gebaseerd op de bijna duizend pagina's tellende roman van Jonathan Littell buigt het stuk zich over de Jodenvernietiging tijdens de Tweede Wereldoorlog. "De parallellen met de vluchtelingenproblematiek zijn legio", zegt regisseur Guy Cassiers.

Al ruim een jaar treft Toneelhuis voorbereidingen voor De Welwillenden, een van de grootste theaterprojecten van de afgelopen jaren in Vlaanderen. De productie toert doorheen Europa. Een digitaal platform biedt meer verdieping en linken naar actuele gebeurtenissen.

Europa 1933-1945. Zes miljoen Joden komen om tijdens de Holocaust. In *De Welwillenden* van Jonathan Littell blikt Max Aue zestig jaar na datum terug op een rijk gevuld leven. Hij was een familieman, een geslaagd zakenman en Obersturmbannführer bij de Duitse SS. In de theaterbewerking door Toneelhuis en Toneelgroep Amsterdam kijkt regisseur Guy Cassiers in het hoofd van de beul. 'U zou toch in staat moeten zijn tegen uzelf te zeggen dat u ook zou hebben gedaan wat ik deed', spreekt Aue ons toe. Deze voorstelling van meer dan drie uur draait helemaal rond één personage, Max Aue. Waarom? Guy Cassiers: Aue, gespeeld door de Nederlandse topacteur Hans Kesting, speelt een ambigue gids die de toeschouwer op sleeptouw neemt en vaak letterlijk toespreekt. Door zijn ogen, die van een hoge pief bij de SS, kijken we naar WO II. Op één slachtoffer na vormen de andere acteurs zijn entourage. Zo hoort de toeschouwer een scala aan stemmen uit het foute kamp en interne discussies binnen de SS. Vanuit hunaderschap proberen de Duitsers een formulering te vinden om de

gepleegde feiten goed te praten. De gruwel op een aangepaste manier onder woorden brengen lijkt hem te temperen. Taal wordt zo gebruikt als schuiloord. De dader probeert de situatie zo menselijk mogelijk voor te stellen, zij het alleen voor zichzelf. En de slachtoffers? Daar bekommert hij zich uit een overlevingsreflex niet om.

Aue is een fictief personage. Doet dat geen afbreuk aan de historische werkelijkheid?

Daar zijn de meningen over verdeeld, maar zelf vind ik die mengvorm van fictie en realiteit interessant. Bij een biografie kan men zich enkel beroepen op wat men feitelijk weet. Door dat feitelijke los te laten duikt Littell in het hoofd van de personages en komen ook hun gedachten en nachtmerries aan bod. Voor hij de roman schreef heeft de auteur zich wel vijf jaar verdiept in historische bronnen. Al wat Littell poentert zou mogelijk kunnen zijn. Maar de schrijver laat de personages hallucineren en hun greep op de werkelijkheid verliezen.

Net als in voorganger *Caligula*, voer je ook nu weer een vreedard op.

Personages die ver van de toeschouwer liggen fascineren omdat ze plotsklaps charmant en menselijk uit de hoek kunnen komen. Zo wordt de zwart-witpatstelling van goed en kwaad doorbroken. In die zin gaat deze productie ook over de maakbaarheid van de mens. Men is in staat om dingen te doen buiten de verwachtingen om. Littell laat ons inzien dat het Derde Rijk niet buitenmatig bevolk was met perversen, maar

met gewone burgers die door het nationaalsocialisme met zijn allen opschoven naar de totale waanzin. Door de toeschouwer in het hoofd van de dader te trekken wordt hem de vraag voor de voeten geworpen of hij niet hetzelfde zou reageren. 'U hebt misschien meer geluk gehad dan ik, maar dat maakt u nog niet tot een beter mens', merkt Aue op. Uit tests is gebleken dat wanneer mensen in opdracht iets moeten doen, ze ethische codes snel uit het oog verliezen.

Trouw aan jouw stijl is het decor ook ditmaal uitgepuurd.

Indedaad, het toneel is vrij kaal. Camera-beelden bieden ons inzicht in de gedachten van Aue. Een grote archiefkast domineert de achterwand, een verwijzing naar de drang om alles te catalogiseren. Door dingen in vakjes te stoppen hoeft niemand zich verantwoordelijk te voelen voor het grotere geheel. Op uitdrukkelijke vraag van Littell komen er ook geen historische kostuums, noch swastika's en Jodensterren in beeld. Het historische bewustzijn zit al sterk vervat in Littells taal.

De bijbehorende longread wijst ook op de impact van taal.

We worden zwaarder overstept door gruwelijke video's dat het beeld zijn impact dreigt te verliezen. Zo wint de taal weer aan gewicht. De traagheid van taal maakt dat het geheugen dieper wordt geraakt. Daarom is het goed dat deze problematiek als fictie op de planken komt. Theater probeert vanuit de leugen dicht bij de realiteit te komen. **Toch schuilt er ook een gevaar in de taal. Ze kan, zoals tijdens het nazisme, mislei-**

den.

En dat doet ze vandaag nog. Op het vlak van de vluchtelingenproblematiek heeft men het vaak over 'illegalen', een 'tsunami' of een 'virus'. Het debat dat nu over vluchtelingen gevoerd wordt, herinnert aan de late jaren '30, toen Hitler opwierp dat Duitsland al genoeg Joden had en de Europese landen oproep om een bepaald percentage op te nemen. Door de huiverachtige reactie van de Europese landen – 'we zitten al vol' – voelde Hitler zich in zijn theorie gesteerd, zodat de Jodenvervolgving verder escaleerde. Het huidige debat vertoont parallellen met vroeger. Vóór WO II wilde Europa het probleem van de Jodenvervolgving ook niet erkennen.

En dus staat er nu in de Bourla een theaterstuk dat wijst op onze verantwoordelijkheidszin.

We graven inderdaad in de geschiedenis om er echo's van vandaag in te ontdekken. Hoe is het mogelijk dat iemand die fout was en de oorlog heeft overleefd, daarna een gelukkig gezin stichtte? Hoe is Aue aan zijn verdriet kunnen ontsnappen? En wanneer breekt het monster dat in elke mens aanwezig is los? Door in het hoofd van een vreedard te kruipen, ontdekken we hoe het kwaad is kunnen binnenslijpen, in de hoop dergelijke situaties in de toekomst te vermijden. We acteren om niet te vergeten.

ILSE DEWEVER

• 'De Welwillenden', van 10 tot 19/03 Bourla (Antwerpen), 30 en 31/03 Vooruit (Gent) en 02 tot 04/06 Kaaithoek (Brussel). Tot januari 2017 op tournee in Europa.

BESTSELLER LITTELL

In 2006 schreef de toen 38-jarige Jonathan Littell, een Amerikaanse Jood die in Europa leeft, de wereld op met zijn vuistdikke – bijna duizend pagina's! – debutroman. Van *De Welwillenden*, die onder meer de Prix Goncourt in de wacht sleepte, gingen een miljoen exemplaren over de toonbank. De roman dienst een igituur op, de fictieve SS-Obersturmbannführer Max Aue, die na jaren zijn herinneringen opeent. De lezer wordt regelmatig rechtstreeks aangesproken. Scènes met gruweligheden worden afgewisseld met filosofische discussies en machtspeletjes binnen de bureaucratie van de nazi's. (fd)

MEERTALIGE LONGREAD

Bij *De Welwillenden* ontwikkelt Toneelhuis een longread, die vertrekt vanuit de historische context van het boek. Centrale thema's zijn het daderperspectief en de impact van taal. Er wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste fases van de Jodenvervolgving met aandacht voor taalmechanismen die gebruikt worden om te stigmatiseren, ook vandaag. De longread kan dienen als verdieping bij de voorstelling. Er verschijnen ook versies in het Frans, Turks, Catalaans en Italiaans voor de Europese partners. Bekijk de longread op testofcivilisation.eu (fd)

JONGEREN IN ACTIE

Bij *De Welwillenden* vindt een intensief samenwerkingsstraject plaats met de laatstejaarsstudentenjournalistiek van AP Hogeschool in Antwerpen. Onder de noemer 'Invisible Cities' maakten zij gemuncieerde portretten van Antwerpenaren die geconfronteerd worden met uitsluiting. Enkelen daarvan verschenen de voorbije week al in uw krant. Deze portretten zijn ook verzameld op een digitaal platform dat u kunt bekijken op invisible-cities.eu. Alle deelnemende studenten waar de voorstelling speelt worden uitgenodigd om hun portretten toe te voegen. (fd)

Repetitiebeeld: Kevin Janssens en de Nederlandse acteur Hans Kesting als Max Aue. FOTO KURT VAN DER ELST | KVDE.BE